

ПОЛІТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАНУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Досліджується проблема підвищення якості вузівської освіти, реалізації завдань забезпечення фахової компетенції, розвитку політичної і громадянської культури студентської молоді через глибокі реформи, які спрямовані на перегляд концептуальних засад управління цією важливою сферою соціальних відносин в Україні.

Сьогодні стан вищої освіти в українському суспільстві, не відповідає рівню, який здатний забезпечити, тим хто навчається як професійну реалізацію, так і інтелектуальну зрілість. В дослідженні приділяється увага ролі системи вищої світи формуванні здатності випускників адекватно реагувати на політичні маніпуляції в умовах жорстких суспільно-політичних протистоянь. Розглядаються проблеми зниження ролі навчального процесу в формуванні політичної культури студентської молоді.

Обґрунтовується необхідність негайної ліквідації ієрархічної природи управління вищими навчальними закладами і переходу до використання ринкових механізмів. Вказується на важливість ліквідації системи «феодального» менеджменту, існуючих засад матеріального і морального стимулювання науково-педагогічних працівників.

Також, розглядаються проблеми кардинального перегляду підходів до розвитку університетської науки.

Ключові слова: професійна компетентність; вища освіта; політична культура; політична свідомість.

Мабуть, буде зайвим, аналізуючи стан вищої освіти в сучасному українському суспільстві, доводити той факт, що ця сфера соціальних стосунків не обмежується лише духовними та соціокультурними змістом і значенням. Освіта загалом, і вища зокрема, завжди виступали визначальним чинником і показником як економічного розвитку суспільства, так і політичного стану держави. Постійне зростання продуктивного значення інтелекту і вагомості моральних кондицій людства в сучасному світі поставило освіту і науку на перше місце серед засобів, які здатні зберегти існування світового співтовариства на довгий час. Як зазначається в аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України в 2015 році «Освіта є одним з головних чинників зростання якості людського капіталу, генератором нових ідей, запорукою динамічного розвитку економіки і суспільства в цілому. Щоб українська освіта по-справжньому ефективно виконувала ці важливі завдання, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти в широкому соціально-економічному контексті» [2, с. 353–354].

Не менш вагомим, є значення освіти для окремої людини, яка здобуваючи знання, отримує величезні можливості самореалізації та втілення в життя своїх устремлень і мрій.

Особливе значення має освіта для людини як політичної істоти. Адже лише високо освічений індивід

здатний діяти в житті як громадянин консолідує себе з іншими членами суспільства. Саме ця якість є практично єдиним реальним запобіжником проти масштабних маніпуляцій свідомістю великих груп населення в сучасному світі, простір якого заповнений потужним інформаційним потоком.

В цьому процесі неабияку вагу має саме система вищої освіти, яка покликана забезпечити не тільки фахову підготовку, але й сформувати адекватний світогляд людини та її морально-етичну базу.

Очевидним є факт того, що сьогодні, на жаль, стан вищої освіти в українському суспільстві, не відповідає рівню, який здатний забезпечити тим, хто навчається як професійну реалізацію, так і інтелектуальну зрілість. Значна частина суспільства це усвідомлює і тому сьогодні можна спостерігати масштабну дискусію навколо обґрунтування необхідності реформ в системі освіти, загалом, так і у вищій освіті, зокрема.

При цьому слід звернути увагу на ряд публікацій та наукових праць українських вчених, які присвячені стану та перспективам розвитку української освіти. До їх числа слід віднести роботи В. В. Приходько [4], який досліджує проблеми реформування системи вищої освіти в українському суспільстві через приєднання України до загального європейського освітнього простору.

Особливо слід відзначити ґрунтовну працю науковців Інституту вищої освіти Національної академії

педагогічних наук та науково-дослідницького інституту інформатики і права Національної академії правових наук України І. Б. Жиляєва, В. В. Ковтунець, М. В. Сьомкіна, які в своєму дослідженні «Вища освіта України: стан та проблеми» [3] на основі характеристики політико-правової та статистичної інформації представили впорядковане розуміння проблем та перспектив системи вищої освіти України.

Хоча вирішення вказаних проблем в дійсності лежить в площині загального стану освіти, в даній статті зупинимося лише на частині існуючих проблем, які головним чином стосуються вищої освіти.

Одна з таких проблем пов'язана з забезпеченням рівня політичної свідомості суспільства, який повинен відповідати сучасному змісту політичного процесу в українському суспільстві. У цьому зв'язку, першочергово слід сказати про те, що Вища школа, на жаль, поки не здатна його забезпечити, що суттєво впливає на якість політичних відносин та породжує масштабні суперечності практично у всіх сферах життя суспільства.

Сьогодні університетська освіта, крім іншого, покликана реалізувати функцію розвитку політичної культури студентської молоді за рахунок змістовного наповнення «світоглядного» циклу навчальних планів та навчальних дисциплін, які викладаються. В наші дні це особливо важливо, оскільки українське суспільство переживає чи не найдраматичнішу сторінку своєї історії, пов'язану з гострою політичною і збройною боротьбою за власний суверенітет. Розуміння сутності «гібридної війни», яка здійснюється відносно України, примушує нас пильно подивитися на головні засоби і цілі такого протистояння.

Як демонструє практика ця боротьба вирішальним чином ведеться в значній мірі на полі інформаційного, ідеологічного та ціннісного протистояння. А головними його інструментами стали засоби масової інформації, ціннісні пріоритети та маніпулятивні соціальні технології, які безпосередньо спрямовані на людську свідомість та досягнення визначеного емоційного стану. Що сьогодні в цьому напрямку може запропонувати система вищої освіти? Треба сказати відверто – практично нічого.

Аналіз змісту вищої освіти показує величезні прогалини в цьому напрямку. До їх числа слід віднести відсутність чіткого концептуального бачення формування політичної свідомості студентської молоді в Міністерстві освіти і молоді України і, як наслідок, його відсутність в більшості керівництва вищих навчальних закладів.

Підтвердженням цього є перелік нормативних дисциплін, які визначені обов'язковими для вивчення студентами. Від часів здобуття незалежності до їх числа завжди входила «Політологія» як ключова дисципліна, зміст якої безпосередньо спрямований на формування головних складових політичної свідомості сучасного фахівця. Але, в той час, коли політична напруга в суспільстві і навколо України в світі, досягла свого апогею, вона була практично вилучена з навчального процесу вищих навчальних закладів. Згідно з відповідними рішеннями, Міністерства освіти і науки України дисципліни, які мають системне світоглядне наповнення, були вилучені з переліку нор-

мативних дисциплін. Це призвело до того, що в більшості навчальних закладів курс «Політології» переведений до розряду вибіркових і практично перестав відігравати необхідну роль у формуванні знань про політику і відповідної політичної культури студентської молоді.

Крім того, вражає той факт, що державний стандарт підготовки фахівців в галузі медицини взагалі не передбачає можливість викладання цієї дисципліни, навіть як вибіркової та оволодіння, в будь-якому вигляді, азами політологічних знань майбутніми лікарями. Це, мабуть, означає, що лікарі повинні працювати у політичному вакуумі, а може і поза суспільством. Хоча нам добре відома ситуація, коли в найскладніших обставинах сьогодення, саме на долю лікарів випадала найскладніша місія демонстрації своєї прихильності демократичному розвитку суспільства консолідуючись з найбільш активними в політичному відношенні прошарками громадян України.

Не може не звернути на себе увагу і стан підготовки фахівців в соціально-політичній галузі, загалом. Не дивлячись на значущість для українського суспільства такого роду спеціалістів, їх цілеспрямована підготовка практично ігнорується відповідними державними органами. Про це свідчить катастрофічне зменшення державного замовлення на фахівців у цій галузі. Це зменшення складає декілька разів за останні п'ять років.

Для більшості навчальних закладів, які мають ґрунтовні наукові школи та ліцензії на підготовку фахівців у цій сфері, протягом останніх п'яти років державне замовлення практично відсутнє. А в більшості закладів, які здатні забезпечити необхідний для суспільства обсяг підготовки фахівців у галузі інформаційних технологій та публічного управління воно складає від одного до трьох фахівців на рік. Це свідчить про недалекоглядність тих державних органів і чиновників, які відповідають за реалізацію надзвичайно важливих завдань по забезпеченню не просто політичної культури населення, а фактично національної безпеки країни.

Такий стан речей є певною ілюстрацією загального стану системи вищої освіти в Україні. Скоріше всього, вказану проблему, як і багато інших проблем, неможливо вирішити без докорінної перебудови всієї системи організації та управління вищою освітою. Окремі авторитетні вчені на Заході вказують на те, що система вищої освіти потребує глибокої, радикальної і термінової трансформації. Більше всього варто побоюватись того, що внаслідок самозаспокоєності, обережності або невпевненості, зміни будуть відбуватися занадто повільно та обмежаться локальними нововведеннями. Моделі вищої освіти, які отримали широке розповсюдження у другій половині ХХ ст., більше не працюють» [1].

З цієї метою необхідна негайна ліквідація ієрархічної природи управління вищими навчальними закладами. В силу такої природи існуюча система ставить головних діючих осіб процесу підготовки фахівців – викладача і студента, практично на останні шаблі цієї ієрархічної драбини.

Без перебільшення можна констатувати, що в ни́шній системі вищої школи як викладачі, так і студенти існують для того, щоб задовольняти відповідні показники для звіту керівництва навчальних закладів перед відповідним Міністерством. Становище керівників навчальних закладів та оцінка їх діяльності головним чином залежить не від їх успіхів у якості підготовки фахівців, а від вміння представляти цю ситуацію перед їх керівниками, які знаходяться поза межами університетів і інших навчальних закладів.

Порівняно недавно прийнятий «новий» Закон України «Про вищу освіту», на жаль, практично ніяким чином не вплинув на драматичний стан Вищої школи. Головне, що він практично виступає основою для безперешкодного використання, без перебільшення, «феодалного» менеджменту в управлінні навчальними закладами.

Те що в звітних реляціях державних чиновників представляється як зростаюча автономія Вищих навчальних закладів на практиці виглядає як віддання на відкуп існуючих закладів правлячим верхівкам цих закладів. Ілюстрацією такого стану є приклади «монархічного» становища керівників навчальних закладів. Їх повноваження за підтримки Міністерства освіти і науки України дозволяють їм практично одноосібно і безконтрольно «правити бал» в своїх «королівствах». Такі супутні елементи управління навчальними закладами як Вчені ради, органи студентського самоврядування, профспілкові організації зберігають характер ритуальних, які налаштовані на автоматичну підтримку будь-яких забаганок «власного сюзерена».

Система особистої залежності практично всіх працівників вищих навчальних закладів від їх «керівників» призводить до повної деградації самого змісту того, що називається навчальним процесом. Окремі приклади успіхів науковців та студентства скоріше є виключенням ніж правилом для результатів сучасної системи Вищої освіти в Україні.

Сьогодні абсолютно очевидна необхідність фундаментального перегляду самих принципів управління системою освіти, загалом. Головне чого необхідно прагнути це досягнення стану при якому навчальним закладам буде повернута їх головне призначення – навчати тих хто прагне знань, тими хто на це здатний. Сьогодні сам навчальний процес в університетах є далеко не пріоритетною складовою їх діяльності. На викладачів покладена безліч не притаманних їх призначенню обов'язків за виконання яких з них питають набагато більш прискіпливо ніж за їх навчальну діяльність.

Необхідно негайно зламати «феодалну» систему матеріальної і моральної винагороди працівників. «Табель про ранги» у викладацькому і управлінському середовищі повинен залишитися в XVIII ст.

Сучасній системі управління Вищими навчальними закладами необхідні сучасні інструменти. На жаль, елементи ринкових механізмів до сьогодні практично відсутні в цій царині. Немає в ній ні чесною змагальності, ні свободи прийняття рішень та відповідальності за них. Сьогодні за недолугі рішення керівників державних навчальних закладів, як і раніше, розраховується сама держава. І як бачимо, цих недолугих рішень настільки багато і вони настільки масові, що грошей на їх компенсації катастрофічно не вистачає.

При цьому реакція керівних органів на подібний стан не може не вражати. Вона подібна старій байці коли пересічних працівників скоротили, а керівника і бухгалтерію залишили. В університетах викладацький склад постійно знаходиться в стані «додатку» до чисельних підрозділів і їх керівників. Кількість і обсяг звітів, які вони збирають є основним засобом оцінювання результативності і якості діяльності будь-кого. Тому ця система налаштована не на результативну роботу, а на вміння якомога вміло звітувати. При такій системі, як можна доказово обґрунтувати збалансованість існуючої системи, якщо той, хто за змістом своєї роботи ніколи, нікого і нічому не вчить і покликаний допомагати викладачу якісно реалізувати його посадові завдання, отримає винагороду в декілька разів вищу ніж сам викладач. Чому той, хто виконує важливі, але за своїм змістом обслуговуючі управлінські функції, має тарифний розряд своєї посади на багато позицій вищий ніж викладач який йде в аудиторію і безпосередньо реалізує сам предмет з приводу якого існує цей заклад.

На перешкоді цій очевидній і необхідній трансформації стоїть заскорузлі уявлення і відверте небажання щось змінювати всіх тих, хто опікується системою освіти і їх нездатність усвідомити і уявити собі стан, при якому «чиновник від освіти», починаючи від деканів і закінчуючи ректором і міністром, повинен слугувати як рядовому студенту і викладачу, так і професору задля реалізації їх найважливіших і найвідповідальніших завдань. Не бути їх сюзереном, а бути їх помічником в забезпеченні необхідним умов для тих, хто навчається і навчає. Оскільки тільки викладач і студент втілюють в дійсність весь зміст самого процесу навчання і саме від цього залежить якість продукту, який створюється в його результаті.

Немає нічого більш важливого ніж сам процес навчання. Якщо цей процес спотворений безліччю обтяжуючих його обставин, то він втрачає свій власний сенс і набуває характеру імітації навчання, а не реальної передачі знань.

Окремо слід звернути увагу на управління науковою діяльністю вищих навчальних закладів. На жаль, сьогодні практично ніхто з числа управляючих освітою не сприймає науку як сферу продукування нових знань. Оскільки наука є однією з найбільш складних і творчих сфер людської діяльності бюрократичний підхід і дилетантизм в управлінні наукою безумовно руйнує саму суть науки. Саме такий підхід призвів до того, що сьогодні вузівська наука, значною мірою, підміняється сурогатними зразками нікому непотрібного наукоподібного валу паперу. Окремі винятки успіхів і досягнень в сучасній вузівській науці здійснені в супереч існуючому стану речей.

Причиною такого становища є факт розуміння всіма ієрархізованими структурами управління системою освіти наукової діяльності як певного «безкоштовного» додатку до значної кількості безглуздох занять, які вигадані бюрократами для викладацького складу навчальних закладів як форми імітації бурхливої діяльності.

Сам факт такого становища науки в навчальному закладі є певним свідченням повного нерозуміння складності і відповідальності такого роду діяльності. В сучасній практиці існує велика кількість навчаль-

них закладів, яка практично повністю позбавлена кваліфікованого штату працівників і необхідної дослідницької бази у вигляді спеціалізованих дослідницьких інститутів, лабораторій, матеріалів та інструментів. До того ж, цей напрямок діяльності практично не фінансується і переведений на суто самодіяльну основу.

Аналіз нормативних відомчих документів підтверджує саме таку «ідеологію» організації та управління наукою. Дисертаційна діяльність викладачів вузів України в значній мірі спирається на спотворені і аморальні механізми набуття наукового авторитету. Кваліфікаційні вимоги до здобувачів, які вони не

можуть здобути без значних фінансових витрат призводить до того, що «титулованими» науковцями значною частиною стають не ті, що мають таланти і наукові здібності, а ті, які мають достатні матеріальні ресурси. Їх участь в цьому процесі обумовлена не прагненням досягнути невідоме, а намаганням отримати формальні свідчення їх кваліфікації для просування по ієрархічній драбині. В кінцевому результаті значна їх частина по-суті стають очільниками навчальних і наукових та інших установ з усіма похідними наслідками. Така практика є не припустимою, оскільки девальвує саме поняття вченого, перетворює процес здобуття знань на наукоподібний фарс.

Список використаних джерел

1. Sahlberg P. Educational Reform for Raising Economic Competitiveness // Journal of Educational Change, 2006. Vol. 7, № 4. P. 259–287. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pasisahlberg.com/wpcontent/uploads/2013/01/Education-reform-for-economic-competitiveness-ЖЕС.Pdf>
2. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с.
3. Жилиєв І. Б., Ковтунець В. В., Сьомкін М. В. Вища освіта України: стан та проблеми / Ігор Борисович Жилиєв, Володимир Віталійович Ковтунець; Максим Володимирович Сьомкін. – К. : Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 2015. – 96 с.
4. Приходько В. В. П 77 Стратегія реформи національної вищої школи : монографія. – Дніпропетровськ : Журфонд, 2014. – 460 с.

Н. С. Иванов,

д-р політ. наук, професор,

заведуючий кафедрой политических наук,

Черноморский национальный университет им. П. Могилы, г. Николаев, Украина

ПОЛИТОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОСТОЯНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ

Исследуется проблема повышения качества вузовского образования, реализации задач обеспечения профессиональной компетентности, развития политической и гражданской культуры студенческой молодежи через глубокие реформы, направленные на пересмотр концептуальных основ управления этой важной сферой социальных отношений в Украине.

Ключевые слова: профессиональная компетентность; высшее образование; политическая культура; политическое сознание.

M. Ivanov,

Grand PhD in Political sciences, Professor,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

POLITICAL SCIENCE ASPECTS OF HIGHER EDUCATION IN MODERN UKRAINE

The problem of improving the quality of higher education, ensuring the objectives of ensuring the professional competence of political and civic culture of students through deep reforms that aimed to review the conceptual bases of this important area of social relations in Ukraine.

Today the state of higher education in Ukrainian society, not the level that is able to ensure those who trained as professional implementation and intellectual maturity. The study focuses on the role of higher worlds forming ability of graduates to adequately respond to political manipulation under severe social and political struggles. The problems of reducing the role of the educational process in the formation of political culture of students.

The necessity of an immediate liquidation of the hierarchical nature of governance institutions of higher education and the transition to the use of market mechanisms. Highlights the importance of elimination system «feudal» management principles existing material and moral stimulation of teaching staff.

Also, the problems of radical revision of approaches to the development of university research.

Key words: professional competence; higher education, political culture; political consciousness.

Рецензенти: **Євтушенко О. Н.**, д-р політ. наук, професор,
Черноморський національний університет імені Петра Могилы, м. Миколаїв;
Турчин Я. Б., д-р політ. наук, професор,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів.